

Beata A. Orłowska

ORCID: 0000-0002-1711-9716

Akademia im. Jakuba z Paradyża
w Gorzowie Wielkopolskim

Tożsamość religijna a bezpieczeństwo duchowe jednostki

Streszczenie

Celem artykułu jest próba zwrócenia uwagi na zaniedbany obszar badań, jakim jest tożsamość religijna. Dookreślenie jej i wskazanie wpływu na bezpieczeństwo duchowe jednostki pozwoli lepiej poznać człowieka. W artykule autorka stawia pytania, które mają pozwolić lepiej przeanalizować i zrozumieć tożsamość religijną, szczególnie osób po konwersji.

Słowa kluczowe: tożsamość, tożsamość religijna, bezpieczeństwo kulturowe, bezpieczeństwo duchowe

Wstęp

Analizując literaturę przedmiotu z zakresu szeroko pojętego bezpieczeństwa kulturowego, obserwuje się nikły procent zainteresowania tematyką bezpieczeństwa w zakresie kultury duchowej. Potwierdza to m.in. Jan Czaja, który podkreśla, że obecnie „zdecydowanie mniej ukazuje się książek na temat bezpieczeństwa w zakresie kultury duchowej, symbolicznej”¹. Co ciekawe, patrząc na tożsamość kulturową związaną z religijnością, Samuel Huntington już w 1993 r. twierdził, że „w świecie, jaki nastął po zakończeniu zimnej wojny, flagi bardzo się liczą, to samo dotyczy innych symboli kulturowej tożsamości, takich jak krzyże, półksiężycy, a nawet nakrycia głowy. Liczy się bowiem kultura, a kulturowa tożsamość jest tym, co dla większości ludzi ma najważniejsze znaczenie. Ludzie odkrywają nowe tożsamości będące często starymi, maszerują pod nowymi (nieraz starymi) sztandarami, wywołując wojny z nowymi – też niejednokrotnie starymi – wrogami”². Patrząc na to,

¹ J. Czaja, *Bezpieczeństwo kulturowe. Aspekty pojęciowe*, „Państwo i Społeczeństwo” 2004, t. IV, nr 3, s. 5.

² S. P. Huntington, *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, Warszawa 1997, s. 13.

S. Huntington w zderzeniu cywilizacyjno-kulturowym upatrywał głównej przyczyny zagrożeń dla bezpieczeństwa międzynarodowego. Podkreślał przy tym, że podłoże religijne może być tym ogniskiem zapalnym w procesie pojawiających się zagrożeń. Mimo różnych zdań „zasługą amerykańskiego politologa jest to, że, mówiąc o zagrożeniach na podłożu kulturowo-religijnym, zwrócił uwagę na problem bezpieczeństwa kulturowego, a właściwie na te jego aspekty, które prowadzą do bezpośrednich zderzeń i konfliktów”³. Jednocześnie należy podkreślić, że elementy te często są pomijane lub bagatelizowane, a przecież stanowią istotny element ludzkiej tożsamości i mogą być podłożem zachwiania bezpieczeństwem.

1. Bezpieczeństwo kulturowe – definicja i znaczenie

Patrząc z perspektywy kształtowania się nauk o bezpieczeństwie, pojęcie bezpieczeństwa kulturowego jest kategorią nową. Z historycznego punktu widzenia jednak znaną od początku istnienia człowieka. Opisywane w historii najazdy zbrojne czy występujące podboje kolonialne powodowały, że na styku następowało spotkanie kultur. W pewnym sensie również odkrycia geograficzne stanowiły zagrożenie dla bezpieczeństwa kulturowego dotychczasowych mieszkańców. Ich skutkiem często było wprowadzenie dominacji kulturowej, która w skrajnym przypadku mogła powodować niszczenie kultur. Zygmunt Bauman zwracał uwagę, że kultury etniczne były również niszczone „w toku historycznych procesów tworzenia państw narodowych, co wiązało się ze swoistym kanibalizmem kultur, małych grup społecznych, «pożeranych» po drodze przez grupy i plemiona dzielnicowe, a następnie kształtowaną kulturę narodową”⁴. Patrząc na te przeobrażenia z perspektywy historycznej, trzeba mieć świadomość, że mimo wszystko są to procesy, które następują i następować nadal będą.

W wyniku pojawiających się coraz częściej różnego rodzaju zagrożeń bezpieczeństwa zaczęto kategoryzować zagadnienia wynikające z zagrożeń tożsamości kulturowej jako część bezpieczeństwa kulturowego. J. Czaja podkreśla przy tym, że rozpoczął się proces umieszczania tych kwestii w oficjalnych doktrynach bezpieczeństwa państw. Zdaniem specjalistów od teorii bezpieczeństwa bezpieczeństwo

³ J. Czaja, *Bezpieczeństwo kulturowe. Aspekty pojęciowe*, op. cit., s. 6.

⁴ Ibidem, s. 7; por. też Z. Bauman, *Kryzys państwa narodowego we współczesnej Europie*, „Przegląd Zachodni” 1994, nr 4, s. 10-11.

kulturowe jest klasyfikowane w oparciu o kryterium przedmiotowe. Wymienia się je jako jeden z rodzajów bezpieczeństwa – m.in. militarne, polityczne, społeczne, ekologiczne czy ekonomiczne⁵.

W naukach o bezpieczeństwie nadal trwają dyskusje nad szczegółowymi elementami związanymi z doprecyzowaniem definicji bezpieczeństwa kulturowego. Zwraca się tu uwagę m.in. na takie aspekty jak: „zachowanie tożsamości kulturowej, czystości języka, kultury, istotnych dla narodów zwyczajów i religii. Niektóre definicje podkreślają znaczenie wolności myśli, stylu życia, praw przynależności etnicznej, płci”⁶. J. Czaja podkreśla, że są też grupy definicji, które zwracają uwagę na „zagrożenia dla tożsamości kulturowej, upatrując ich w naruszeniach praw grup etnicznych, prawa do kultury i innych gwarantowanych międzynarodowo praw. Podkreślają one ściśle związki między bezpieczeństwem kulturowym a prawami i wolnościami człowieka. Większość definicji, jeśli nawet *expressis verbis*, wiąże jednak bezpieczeństwo kulturowe z bezpieczeństwem narodowym. Niektóre z nich łączą bezpieczeństwo kultury symbolicznej z ochroną dziedzictwa kulturowego narodu. Wiele z definicji odnosi bezpieczeństwo kulturowe zarówno do praw jednostki, jak i grup etnicznych oraz narodu zorganizowanego w państwo narodowe. Nie brak też poglądów, że w zglobalizowanym świecie bezpieczeństwo kulturowe jest fikcją”⁷.

Ta wielość i różnorodność podejść do definicji bezpieczeństwa kulturowego pokazuje, że w dalszym ciągu zagadnienie to jest ważnym obszarem dyskusji. Grupa naukowców z różnych kręgów kulturowych na konferencji w Berlinie w 1999 r. starała się dookreślić zakres tego pojęcia. Zwrócili przy tym uwagę, że bezpieczeństwo kulturowe „jest wymiarem, jakże często niedocenianego, bezpieczeństwa ludzkiego. Składa się z bezpieczeństwa jednostkowego oraz poczucia zbiorowej tożsamości, które są tak charakterystyczne dla naszego postmodernistycznego świata. Zawiera – choć się do tych aspektów nie ogranicza – wolność myśli, sumienia, mowy, stylu życia, przynależności etnicznej, płci, poczucie przynależności do stowarzyszeń,

⁵ Por. J. Czaja, *Bezpieczeństwo kulturowe. Aspekty pojęciowe*, op. cit., s. 9; por. także R. Zięba, *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego*, Warszawa 1999, s. 31.

⁶ J. Czaja, *Bezpieczeństwo kulturowe. Aspekty pojęciowe*, op. cit., s. 9-10; por. także np. zdanie Z. Bauman, *Kryzys państwa narodowego we współczesnej Europie*, „Przegląd Zachodni” 1994, nr 4, s. 13.

⁷ J. Czaja, *Bezpieczeństwo kulturowe. Aspekty pojęciowe*, op. cit., s. 9-10; por. także np. zdanie Z. Bauman, *Kryzys państwa narodowego we współczesnej Europie*, „Przegląd Zachodni” 1994, nr 4, s. 13.

związków, obejmuje także kulturalne i polityczne współzawodnictwo”⁸. Tak szerokie i wielowątkowe postrzeganie bezpieczeństwa kulturowego powoduje, że jego opis i charakterystyka wymagają wielowymiarowego spojrzenia.

Na rolę i istotę tego obszaru działalności ludzkiej zwrócili uwagę m.in. Amerykanie. To w Stanach Zjednoczonych powołano specjalne biuro, którego celem stała się ochrona przed zagrożeniami kultury narodowej⁹. Zdaniem amerykańskich naukowców „bezpieczeństwo kulturowe określone jest jako: zdolność społeczeństwa do ochrony jego specyficznego charakteru, w zmieniających się warunkach oraz wobec rzeczywistych lub pozornych zagrożeń. Bezpieczeństwo wiąże się z zachowaniem trwałości tradycyjnych schematów językowych, kultury, stowarzyszeń, tożsamości, narodowych zwyczajów i praktyk religijnych, przy uwzględnieniu tych zmian, które są zgodne z tymi zasadami i można je zaakceptować”¹⁰. Analizując tę definicję, należy zwrócić uwagę, że można odnaleźć w niej wszystko to, co jest kluczowe dla rozwoju kultury, czyli ewolucję. Określenie to ukazuje rozwój przez internalizację, czyli dokładanie pewnych elementów, które nie są sprzeczne z tożsamością kulturową, ale są wprowadzane do własnego systemu wartości jednostki¹¹.

Na podobnej zasadzie oparta jest definicja przytaczana przez Grażynę Michałowską, która podkreśla, że w wymiarze narodowym bezpieczeństwo kulturowe oznacza przede wszystkim „warunki, w których społeczeństwo może utrzymywać i pielęgnować wartości decydujące o jego tożsamości, a jednocześnie swobodnie czerpać z doświadczeń i osiągnięć innych narodów. Jest więc stanem pewnej równowagi niezbędnym, lecz ani teoretycznie, ani empirycznie niemożliwym do określenia”¹².

Tadeusz Jemiolo, definiując bezpieczeństwo kulturowe, poszerza jego zakres, wskazując, że jest to „jego zdolność do pomnażania dotychczasowego dorobku

⁸ Por. www.toda.org/conferences/berlin/papers/tehranian.html [dostęp: 12.07.2022].

⁹ Mowa o Homeland Security Cultural Bureau w ramach The Office of Homeland Security. Jest to Departament Bezpieczeństwa Krajowego Stanów Zjednoczonych odpowiedzialny za bezpieczeństwo wewnętrzne. Został utworzony po zamachach z 11 września 2001 r. na World Trade Center i Pentagon.

¹⁰ J. Tardif, P. J. Benghozi, G. Junne, G. Ross and other members of Planet Agores Scientific Committee. www.globalpolicy.org/globaliz/cultural/2002/09intercultural.html, za: J. Czaja, *Bezpieczeństwo kulturowe. Aspekty pojęciowe*, op. cit..

¹¹ Por. J. Czaja, *Bezpieczeństwo kulturowe. Aspekty pojęciowe*, op. cit., s. 9-10.

¹² G. Michałowska, *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, red. D. B. Bobrow, E. Halizak, R. Zięba, Warszawa 1997, s. 132.

kulturalnego oraz obrony przed niepożądanym wpływem innych kultur¹³. A Andrzej Dawidczyk i Jacek Czaputowicz zwracają uwagę na „konieczność zapewnienia ochrony tożsamości narodowej, przeciwdziałanie zagrożeniom dla kultury (w związku z napływem obcych wartości z innych kręgów kulturowych), religii, języka”¹⁴. Waldemar Kitler podkreśla przy tym, że w bezpieczeństwie kulturowym chodzi przede wszystkim o podejmowanie „przez państwo wszelkich działań celem ochrony dóbr kultury, a także o wykorzystanie dorobku kulturalnego narodu na rzecz kształtowania pożądanego stanu w środowisku międzynarodowym oraz umacniania siły narodowej zgodnie z celami siły narodowej”¹⁵.

Bazując więc na literaturze przedmiotu i dorobku naukowym w tym zakresie, bezpieczeństwo kulturowe określa się jako „zdolność państwa do ochrony tożsamości kulturowej, dóbr kultury i dziedzictwa narodowego w warunkach otwarcia na świat, umożliwiających rozwój kultury przez internalizację wartości niesprzecznych z własną tożsamością”¹⁶. W skład tak określanego bezpieczeństwa kulturowego wchodzi różne czynniki. Do najważniejszych z nich zalicza się:

„1. Ochronę wartości kultury symbolicznej (duchowej), istotnych dla tożsamości narodowej (język, religia, zwyczaje, tradycje historyczne, literatura, filozofia, ideologia itd.);

2. Ochronę materialnych dóbr kultury i dziedzictwa kulturowego (zabytki, pomniki narodowe, obiekty uznane za część dziedzictwa światowego, kościoły, zamki i pałace projektowane przez wybitnych architektów, całe kompleksy miejskie o starej zabudowie, dzieła sztuki i rzemiosła artystycznego oraz inne obiekty o szczególnej wartości;

3. Poczucie bezpieczeństwa kulturowego dotyczy zarówno narodu (tożsamość narodowa), jak jednostek (swoboda tworzenia, kontaktów) i grup etnicznych (odrębności kulturowych związanych z etnicznością, mniejszościami narodowymi). Wyrazem tego jest pojawienie się prawa do kultury, prawa człowieka z zakresu praw trzeciej kategorii;

¹³ T. Jemiolo, *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji i procesów społecznych*, [w:] *Kultura narodowa w kształtowaniu świadomości obronnej społeczeństwa i bezpieczeństwa państwa*, „Zeszyt Problematyki TWO” 2001, z. 25, s. 20.

¹⁴ Zob. W. Dawidczyk, *Nowe wyzwania, zagrożenia i szanse dla bezpieczeństwa Polski u progu XXI wieku*, Warszawa 2001, s. 16; J. Czaputowicz, *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa – aspekty teoretyczne*, [w:] *Kryteria bezpieczeństwa narodowego państwa*, red. S. Dębski i B. Górka-Winter, Warszawa 2003, s. 24-25.

¹⁵ W. Kitler, *Obrona narodowa III RP*, „Zeszyty Naukowe AON”, Warszawa 2002, s. 339.

¹⁶ J. Czaja, *Bezpieczeństwo kulturowe. Aspekty pojęciowe*, op. cit., s. 11.

4. Otwartość kultury, niezwykle ważna dla jej historycznego rozwoju, polega na zachowaniu stanu równowagi między jej wewnętrznym rozwojem opartym na rodzimych wartościach a ochroną przed niepożądanymi wpływami i jednoczesną internalizacją elementów niesprzecznych. Ta równowaga ma kluczowe znaczenie dla bezpieczeństwa kulturowego w zakresie kultury duchowej;

5. Ważnym czynnikiem bezpieczeństwa kulturowego jest prowadzenie zagranicznej polityki kulturalnej, obliczonej z jednej strony na promocję własnej kultury i kraju, z drugiej – na tworzenie sprzyjających warunków zewnętrznych do rozwoju kultury;

6. Tak pojęte bezpieczeństwo kulturowe jest ściśle związane z polityką wewnętrzną i zagraniczną państwa oraz polityką bezpieczeństwa narodowego i strategią bezpieczeństwa narodowego¹⁷.

Obecność procesów globalizacyjnych nie pozostaje bez wpływu na kulturę. Nawet zwraca się uwagę, że mogą one powodować różne konsekwencje dla kultury, w tym te mniej oczekiwane, negatywne. J. Czaja stwierdza: „obok bowiem związanych z procesem globalizacji tendencji do scalania i przekształcania świata w «światową wioskę», mamy proces odwrotny: różnicowania, współwystępowania wielu kultur na tym samym obszarze geograficznym, co prowadzi do wielokulturowości. O ile wielokulturowość, oparta na różnych grupach etnicznych, grupach emigrantów, była od początku cechą immanentną Stanów Zjednoczonych, które stworzyły pojęcie *people* na określenie narodu amerykańskiego (nie *nation*), o tyle w Europie państwa narodowe tworzone były w oparciu o wspólny język, homogeniczność kultury i pojęcie narodu (właśnie *nation*)”¹⁸. Różnice te powodują, że w Stanach Zjednoczonych i w Europie dostrzegamy nieco inne podejście do kwestii wielokulturowości.

Perspektywa procesów globalizacyjnych przyczyniła się też do zmian w stylu życia ludzi. Miało i nadal ma to swoje przełożenie na funkcjonowanie społeczeństw, na kosmopolityczny styl życia, którego efektem jest m.in. zanik roli religii, ale też moralności czy rodzimej kultury i narodowości jako wyznaczników zachowań. W wyniku tego „analitycy tych procesów podkreślają, że w zasadzie nie ma już żadnego kraju na świecie, w którym konfrontacja kulturalna przebiegałaby według dawnego schematu, zgodnie z którym rządzi niepodzielnie jakiś typ kultury, zaś typ

¹⁷ Ibidem, s. 11-12.

¹⁸ Ibidem, s. 15.

konkurencyjny zajmuje jedynie jakąś wydzieloną mu niszę¹⁹. Dodatkowo należy mieć na uwadze wpływ kultury masowej i oddziaływanie mediów elektronicznych, które to czynniki w istotny sposób kształtują (a może nawet zmieniają?) m.in. wzorce kulturowe, dotychczasowe zwyczaje religijne i narodowe, które od zawsze stanowiły podwaliny tożsamości kulturowej. W konsekwencji możemy mieć do czynienia z wybuchami różnego rodzaju konfliktów czy, w skrajnych wypadkach, wojen kulturowych²⁰. Podłoże religijno-kulturowe wojen i konfliktów to nic innego jak walka o tożsamość. Wspominał o tym i przestrzegał przed tego typu sytuacjami Samuel Huntington²¹. Jak pisze B. R. Barber, „kultura globalna dostarcza kulturze lokalnej środka przekazu i publiczności, formułuje także jej roszczenia”²². W konsekwencji może też być przyczyną zachwiania bezpieczeństwa czy pewnego manipulowania poczuciem bezpieczeństwa ludzi zamieszkujących dane terytorium.

Mimo tych licznych i różnorodnych kryteriów i wyznaczników bezpieczeństwa kulturowego podkreślić należy, że nie jest łatwo je opisać. Dodatkowo należy mieć świadomość, że tożsamość kulturowa kształtowana jest na przestrzeni czasu, a jej transmisja następuje z pokolenia na pokolenie. Komplementarnie też do bezpieczeństwa i tożsamości symbole i wartości kulturowe utrwalane są w świadomości społecznej każdego narodu²³. To wszystko powoduje, że badanie i opisywanie tego obszaru bezpieczeństwa kulturowego nie jest zadaniem łatwym. Takie spojrzenie wymaga od badacza wielopłaszczyznowego spojrzenia i uwzględnienia w ostatecznym opisie wielu wątków wpływających na ocenę tego bezpieczeństwa.

2. Tożsamość religijna jako element bezpieczeństwa kulturowego (duchowego)

Leon Dyczewski zwraca uwagę, że mimo tego, iż każda jednostka ma liczne tożsamości, można wśród nich wyróżnić te ważniejsze i mniej ważne. Spośród wielu z nich autor ten wyróżnia u jednostki pierwszorzędne i drugorzędne tożsamości społeczne. Do pierwszorzędnych autor zalicza te, „które obejmują całą osobowość

¹⁹ R. Paradowski, *Globalizacja w świetle teorii dominat kulturowych*, [w:] *Kultury pozaeuropejskie i globalizacja*, red. J. Zdanowski, Warszawa 2000, s. 23.

²⁰ Por. J. Czaja, *Bezpieczeństwo kulturowe. Aspekty pojęciowe*, op. cit., s. 13.

²¹ Por. B. Balcerowicz, *Pokój i nie-pokój*, Warszawa 2001, s. 115.

²² B. R. Barber, *Dżihad kontra McŚwiat*, Warszawa 2000, s. 25.

²³ Por. J. Czaja, *Bezpieczeństwo kulturowe. Aspekty pojęciowe*, op. cit., s. 16.

jednostki, wszystkie jej sfery i całość jej życia, nadają mu sens i trwają całe życie. W ich obronie gotowa jest ona ponieść największe ofiary, nawet z własnego życia. Do takich tożsamości należą przede wszystkim: tożsamość rodzinna, etniczno-narodowa i religijna²⁴. W szerszej perspektywie oznacza to, że bezpieczeństwo religijne (duchowe) jest jednym z podstawowych warunków zachowania tożsamości religijnej. Warto przy tym podkreślić, że „wytwory kulturowe mające znamię tożsamości religijnej są tak ważne dla tożsamości narodowych, że respektują je i wspierają także osoby niereligijne. Przykładem tego są np. Szwedzi lub Czesi – najbardziej zlaicyzowane społeczeństwa w Europie – którzy ogromne pieniądze przeznaczają na konserwację zabytkowych kościołów i klasztorów, obrazów i rzeźb o tematyce religijnej, traktując je jako ważny element tożsamości narodowej”²⁵. Stąd istotne jest zrozumienie znaczenia tożsamości religijnej i jej istoty, która ma znaczący wpływ na szerszy kontekst w postaci tożsamości narodowej.

Przebieg procesu kształtowania się tożsamości religijnej jest związany ściśle m.in. z uznaniem przez jednostkę wspólnych dla społeczności norm moralnych czy wzorców zachowań. Ważnym obszarem jest też „znajomości ważnych wydarzeń i postaci związanych z wyznawaną wiarą, wspólnych rytuałów i przeżyć. Świadoma i głęboko przeżyta tożsamość religijna daje odpowiedź na podstawowe pytania egzystencjalne i przyszłościowe, nadaje sens ludzkiemu życiu i rodzi postawę misyjną, rozumiane bowiem i przeżywane prawdy religijne dają poczucie szczęścia i wzbudzają pragnienie dzielenia się nimi z innymi”²⁶.

Z perspektywy bogactwa świata religijnego mamy też do czynienia z różnymi tożsamościami religijnymi. Jednym z przykładów może być tożsamość chrześcijańska, a w ramach jej tożsamość katolicka. Zdaniem L. Dyczewskiego „Kościoł katolicki, w trosce o swoją tożsamość, kiedy nastąpiły rozłamy w chrześcijaństwie, sformułował podstawowe zasady życia wyróżniające jego członków spośród innych chrześcijan. Ujął je w formę tzw. Przykazań kościelnych, które wynikają z przekonań religijnych oraz z teologicznej i społecznej struktury Kościoła”²⁷. Miały one dać (dały?) podwaliny pod budowanie silnej tożsamości religijnej jej wyznawców. Pamiętać należy, że tożsamość religijna to jednak nie to samo co rola. Bo przecież

²⁴ L. Dyczewski, *Tożsamość religijna*, [w:] *Tożsamość religijna w nowoczesności*, red. L. Dyczewski, K. Jurek, 2015, s. 11.

²⁵ *Ibidem*, s. 13.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, s. 13.

„rola wiąże się z konkretnym zadaniem, a tożsamość – z osobą wykonującą to zadanie”²⁸. Z punktu widzenia doktryny katolickiej, jak podkreśla L. Dyczewski, „tożsamość religijna obejmuje obecność, osadzona jest w przeszłości i projektuje przyszłość. Wyrasta z intelektualnego i emocjonalnego widzenia siebie, swego środowiska i świata w świetle przekonań religijnych. Jest teoretyczna i pragmatyczna, bo decyduje o relacjach z ludźmi i o rozstrzygnięciu problemów, które jednostka dostrzega i których doświadcza. Jest stała w elementach konstytutywnych, które decydują o tym, że tożsamość jest *proprium* danej jednostki, upodabnia ją do osób grupy religijnej, do której należy i tę przynależność sobie ceni, a jednocześnie czyni ją odmienną od tych, którzy do tej grupy nie należą. Jej religijna tożsamość jest też zmienna w tych elementach, których łatwo może się wyzbyć lub które łatwo może przyswoić, a które jednocześnie mogą ją upodobnić do tych, którzy do tej grupy religijnej nie należą”²⁹. Jak zwraca uwagę autor, zarówno osadzenie w przeszłości, jak i projektowanie przez nią przyszłości powoduje, że ma ścisły związek z transmisją kulturową (w tym z transmisją religijną czy też wyznaniową). Główną rolę w tym zakresie, jako istotnego pasa transmisyjnego, odgrywa rodzina. To ona wprowadza przedstawicieli swojej grupy w tożsamość religijną i przekazuje im ją. Daje podwaliny pod budowanie jej i osadza w konkretnym wymiarze religijnym.

Pamiętać przy tym należy, że tak jak zmienne jest wszystko to, w czym jesteśmy osadzeni, tak samo zmienia się kontekst tożsamości religijnej. Nie jest on stały, a wręcz „w wyniku różnych procesów zachodzących w społeczeństwach europejskich, tożsamość religijna dzisiejszych jednostek i zbiorowości/grup religijnych mocno się zróżnicowała. W jej kształtowaniu brakuje nieraz tak wyraźnego jak dawniej odwołania się do osobowego Boga”³⁰. Takie podejście pokazuje postępującą reorientację tożsamości religijnej.

Metamorfozy zachodzące w tym obszarze pokazują interesującą (z jednej strony) tendencję do pojawienia się innych religii, bądź innego wymiaru religii. L. Dyczewski zwraca uwagę, że „oprócz tradycyjnych religii, opartych na instytucjach religijnych, które w społeczeństwach europejskich nadal dominują, występuje dzisiaj religia bez instytucji, tożsamość religijna bez przynależności grupowej, kościelnej (Grace Davie³¹), religia samodzielnie konstruowana przez jednostkę, niespójna,

²⁸ Ibidem, s. 15.

²⁹ Ibidem, s. 15-16.

³⁰ Ibidem, s. 19.

³¹ G. Davie, *Believing without Belonging*, Oxford 1994.

balansująca (Volkhard Krech³²), *bricolage* religijny, patchwork religijny, religia *à la carte*, duchowy supermarket, dywan spleciony z różnych tkanin, szwedzki stół – każdy wybiera to, co chce, co mu się podoba, według własnego uznania. Istotnymi cechami są tu indywidualizm i synkretyzm. Jednostka konstruuje swoją religię, swoją tożsamość religijną, według preferowanych przez siebie prawd (dogmatów), wartości i norm moralnych, praktyk i doświadczeń religijnych zaczerpniętych z różnych religii, a nawet z treści i praktyk parareligijnych oraz przesądów³³. Tak istotna i dynamiczna zmiana powoduje, że bezpieczeństwo duchowe przez wielu może być postrzegane jako zagrożone. Jednak patrząc na to z perspektywy poszukiwania tożsamości czy nie jest tak, że pozwala to na błędzenie i odnajdywanie (poszukiwanie) własnej tożsamości. Nie przyjmowanie już tylko tej tożsamości nadanej, przekazanej przez grupę pochodzenia czy transmitowanej, ale poszukiwanie własnej. W konsekwencji może to oznaczać zaburzenie transmisji tożsamości, brak ciągłości i w konsekwencji zagrożenie bezpieczeństwa duchowego. Stawiane przez wielu badaczy pytanie o kierunek tych zmian, ale też wskazywanie, że pojawienie się tak różnorodnych przebiegów tych transformacji może oznaczać również rozwój, wynikać z lepszego samopoznania czy też poszukiwania tożsamości.

Zakończenie

Prezentowane powyżej zagadnienie pokazuje, że dookreślenie i zachowanie tożsamości duchowej nie jest dla jednostki zadaniem łatwym. Jej sformułowanie pozwala na zachowanie bezpieczeństwa duchowego, a w szerszej perspektywie bezpieczeństwa kulturowego. Dzięki transmisji tożsamości duchowej jednostka umiejscawia się w pewnej przestrzeni uzyskując bezpieczeństwo. Co jednak, gdy obecna tożsamość duchowa nie do końca pozwala na rozwój czy pełne bezpieczeństwo? Rozpoczyna się proces poszukiwania innych, zdaniem jednostki, lepszych tożsamości. Pojawiają się jednak pytania o zagrożenia płynące z tego typu poszukiwań. Czy jednostka jest świadoma zagrożeń bezpieczeństwa duchowego? Czy poszukiwanie zawsze prowadzi do czegoś lepszego? Czy doświadczenie innej tożsamości (religijnej, duchowej) pozwoli na uzyskanie bezpieczeństwa duchowego? Czy ustawiczne

³² V. Krech, *Wo bleibt die Religion? Zur Ambivalenz des Religiösen in der modernen Gesellschaft*, Bielefeld 2011.

³³ L. Dyczewski, *Tożsamość religijna*, op. cit., s. 20.

poszukiwania przez jednostkę tożsamości duchowej pozwolą jej na pełen rozwój i odnalezienie bezpieczeństwa duchowego? Na te i wiele innych pytań, które związane są z bezpieczeństwem duchowym poszukujemy jeszcze odpowiedzi. Jak wspominał Jan Czaja, nikłe zainteresowanie badaczy tą tematyką nie pozwala na wskazanie konkretnych zaleceń czy ukierunkowanie jednostki w celu dokonywania właściwych wyborów. Potrzeba na to jeszcze licznych badań, które pozwolą poznać i opisać kierunki zmian zachodzących w przemianach tożsamości duchowej jednostek, które np. dokonują konwersji – czym się kierują? Czego oczekują? Czy otrzymały to, czego oczekiwały od zmiany? Czy uzyskały bezpieczeństwo duchowe po zmianie? Te i wiele innych pytań oczekuje jeszcze na odpowiedź po realizacji badań. Pozwoli to na bardziej szczegółowe odniesienie się do kwestii bezpieczeństwa duchowego jednostki w oparciu o poznanie jej tożsamości religijnej.

Bibliografia

1. Balcerowicz B., *Pokój i nie-pokój na progu XXI wieku*, Warszawa 2001.
2. Barber B. R., *Dżihad kontra McŚwiat*, Warszawa 2000.
3. Bauman Z., *Kryzys państwa narodowego we współczesnej Europie*, „Przegląd Zachodni” 1994, nr 4.
4. Czaja J., *Bezpieczeństwo kulturowe. Aspekty pojęciowe*, „Państwo i Społeczeństwo”, t. IV: 2004, nr 3, s. 5-23.
5. Czaputowicz J., *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa – aspekty teoretyczne*, [w:] *Kryteria bezpieczeństwa narodowego państwa*, red. S. Dębski i B. Górka-Winter, Warszawa 2003.
6. Dawidczyk W., *Nowe wyzwania, zagrożenia i szanse dla bezpieczeństwa Polski u progu XXI wieku*, Warszawa 2001.
7. Davie G., *Believing without Belonging*, Oxford 1994.
8. Dyczewski L., *Tożsamość religijna*, [w:] *Tożsamość religijna w nowoczesności*, red. L. Dyczewski, K. Jurek, Lublin 2015.
9. Huntington S. P., *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, Warszawa 1997.
10. Jemioło T., *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji i procesów społecznych*, [w:] *Kultura narodowa w kształtowaniu świadomości obronnej społeczeństwa i bezpieczeństwa państwa*, „Zeszyt Problemy TWO” 2001, nr 3,
11. Kitler W., *Obrona narodowa III RP: pojęcie, organizacja, system*, „Zeszyty Naukowe AON” (dodatek), Warszawa 2002.
12. Krech V., *Wo bleibt die Religion? Zur Ambivalenz des Religiösen in der modernen Gesellschaft*, Bielefeld 2011.

13. Michałowska G., *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, red. D. B. Bobrow, E. Halizak, R. Zięba, Warszawa 1997.
14. Paradowski R., *Globalizacja w świetle teorii dominat kulturowych*, [w:] *Kultury pozaeuropejskie i globalizacja*, red. J. Zdanowski, Warszawa 2000.
15. Tardif J., Benghozi P. J., Junne G., G., *Ross and other members of Planet Agores Scientific Committee*, www.globalpolicy.org/globaliz/cultural/2002/09intercultural.html
16. Zięba R., *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego*, Warszawa 1999.
17. www.toda.org/conferences/berlin/papers/tehranian.html

Religious identity and the spiritual security of an individual

Abstract

The aim of the article is to try to draw attention to the neglected area of research which is religious identity. Specifying it and indicating the impact on the spiritual security of an individual will allow you to get to know a person better. In the article, the author asks questions that are to allow better preparation and understanding of religious identity, especially of people after conversion.

Keywords: identity, religious identity, cultural security, spiritual security